

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
доктору економічних наук, професору,
професору кафедри екологічного менеджменту
та підприємництва, економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Купаловій Галині Іванівні

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Приймака Василя Михайловича
на дисертацію Кузьменка Олександра Вячеславовича
на тему: «Формування адаптаційної стратегії малих та середніх ІТ
компаній в умовах сучасних викликів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 – Економіка**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами дослідження

В умовах сучасних трансформацій соціально-економічного розвитку України, посилені повномасштабною війною та прискореною цифровізацією економіки, особливого значення набуває забезпечення стійкості та конкурентоспроможності малих та середніх підприємств ІТ-сектору.

ІТ-сфера України характеризується значною просторово-економічною неоднорідністю, асиметрією ресурсного забезпечення, технологічного розвитку та доступу до світових ринків. Малий та середній ІТ-бізнес функціонує у висококонкурентному, динамічному середовищі, що характеризується швидкими технологічними змінами, кадровою мобільністю та «голодом», залежністю від зовнішніх ринків та наростаючою невизначеністю. Традиційні підходи до стратегічного управління, які базуються на довгострокових прогнозах та стабільних умовах, виявляються недостатньо ефективними в умовах VUCA-та BANI-парадигм, що актуалізує необхідність розвитку теоретико-методичних засад формування адаптаційних стратегій як ключового інструменту забезпечення гнучкості та стійкості підприємств.

Таким чином, дисертаційна робота Кузьменка Олександра Вячеславовича є своєчасним та оригінальним науковим дослідженням, яке присвячене актуальній для теорії і практики стратегічного управління дослідницькій проблемі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота містить науково обґрунтовані теоретико-методичні положення та прикладний інструментарій формування адаптаційних стратегій малих та середніх ІТ-компаній, що базуються на інтеграції контингентного підходу, методів кластерного аналізу та конструювання інтегрального індексу адаптивності, в умовах сучасних викликів з урахуванням просторово-економічної неоднорідності середовища та необхідності адаптації до інституційних трансформацій і воєнних викликів.

Дослідницька гіпотеза щодо доцільності формування адаптаційної стратегії як динамічної системи управління, спрямованої на забезпечення резильєнтності підприємства в умовах невизначеності, та її доведення із застосуванням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів (кластерного аналізу на основі алгоритмів DBSCAN та K-Means, Z-стандартизації, регресійного аналізу OLS, а також системного та порівняльного аналізу) дали змогу автору розробити цілісний науково-методичний інструментарій типологізації підприємств за рівнем адаптивності, вибору типів адаптаційних стратегій та проектування матриці їх диференціації. Практична апробація отриманих результатів, підтверджена впровадженням у діяльності ІТ-підприємств та фахових організацій, свідчить про достатній рівень обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій та їх прикладну значущість для розвитку ІТ-сектору України.

Аналіз змісту дисертації дав змогу зробити висновок про достатній рівень обґрунтованості та достовірності теоретичних і методичних положень, наукових і прикладних результатів, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертаційній роботі та виносяться на публічний захист.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньою мірою теоретично обґрунтовані, належним чином візуалізовані з використанням рисунків і таблиць, де відображено самостійні науково-прикладні розробки та результати проведених автором розрахунків.

Дисертація вирізняється її сильними сторонами, серед яких – відповідність структури роботи її темі; сучасний термінологічний апарат; критичне узагальнення наявного наукового доробку з широким спектром використаних джерел; переконлива аргументація авторської позиції; системна аналітика з ідентифікацією сучасних трендів та виявленням проблемних зон як горизонтів для вдосконалення науково-практичних аспектів досліджуваної проблематики; обґрунтовані результати з елементами наукової новизни, в яких доведено виконання поставлених завдань.

Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

У дисертації Кузьменка О.В. запропоновано нове вирішення актуального та важливого для економічної науки та управлінської практики наукового завдання – розвитку теоретичних засад та розробки прикладного інструментарію формування адаптаційних стратегій малих та середніх ІТ-компаній України в

умовах сучасних викликів, з урахуванням динамічності та невизначеності цифрового бізнес-середовища, інституційних трансформацій та викликів воєнного стану.

Рецензована дисертація та публікації здобувача демонструють, що в ході проведення дослідження автором отримано низку наукових результатів з елементами новизни.

Основні положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження:

на теоретичному рівні:

- вперше обґрунтовано комплексний методичний підхід до формування адаптаційної стратегії малих та середніх ІТ-компаній, що поєднує інтегральне оцінювання рівня адаптивності підприємств, кластерний аналіз типів їх розвитку та матрицю диференціації адаптаційних стратегій у єдину систему підтримки стратегічних рішень;

- набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо сутності адаптаційної стратегії підприємства шляхом уточнення її змісту як динамічної системи стратегічного управління, спрямованої на забезпечення гнучкості, стійкості та довгострокової резильєнтності підприємства в умовах невизначеності;

- набули подальшого розвитку класифікація адаптаційних стратегій підприємств шляхом доповнення ознаками рівня адаптивності та типу розвитку підприємства, що дозволяє більш точно ідентифікувати стратегічну поведінку суб'єктів господарювання;

в методичному плані:

- вперше розроблено інтегральний індекс адаптивності підприємств на основі нормалізованих (Z-стандартизованих) фінансово-економічних показників, що забезпечує об'єктивність і порівнянність результатів оцінювання рівня адаптивності підприємств;

- удосконалено науково-методичний інструментарій типологізації ІТ-компаній за характером адаптаційної поведінки із застосуванням алгоритмів кластерного аналізу DBSCAN та K-Means, що дало змогу виокремити стабільні, експансивні та адаптивні стратегічні профілі підприємств;

- удосконалено підходи до оцінювання ефективності адаптаційних стратегій шляхом поєднання інтегральної оцінки та аналізу динаміки показників результативності, адаптивної стійкості та стратегічної узгодженості;

- набули подальшого розвитку методичні підходи до формування адаптаційних стратегій підприємств на основі контингентного підходу, що передбачає узгодження стратегічних рішень із характеристиками зовнішнього середовища та внутрішнім потенціалом підприємства;

у практичній площині:

- удосконалено механізм формування адаптаційних стратегій шляхом побудови матриці їх диференціації за двома вимірами – рівнем адаптивності підприємства та типом його розвитку, що забезпечує обґрунтований вибір стратегічних рішень та координацію адаптаційних заходів;

– сформовано практичні рекомендації щодо впровадження диференційованих адаптаційних стратегій залежно від кластерного профілю підприємства, що дає змогу знижувати ризики, підвищувати доступ до ресурсів та забезпечувати стійкий розвиток в умовах сучасних викликів;

– розроблено прикладний механізм ідентифікації та ранжування ризиків за рівнем критичності, що передбачає побудову карти ризиків з їх стратегічним групуванням за горизонтом реагування та є аналітичною основою для формування адаптаційних стратегій в умовах воєнних та інституційних викликів.

Структурі та змісту дисертації притаманна логічна послідовність розкриття висунутої автором наукової гіпотези. Теоретико-концептуальні положення, обґрунтовані у першому розділі, слугують методичною основою для проведення аналізу конкурентного й інституційного середовища та кількісної діагностики адаптивності у другому розділі та розроблення матриці диференціації адаптаційних стратегій у третьому розділі.

Практичний зріз аналітичної компоненти дослідження підтверджується результатами типологізації ІТ-компаній із застосуванням методів кластерного аналізу та інтегрального індексу адаптивності, що дало змогу ідентифікувати однорідні групи підприємств із різними моделями стратегічної поведінки та виявити закономірності їх адаптації до зовнішніх змін. Отримані результати забезпечили обґрунтування диференційованого підходу до вибору адаптаційних стратегій залежно від рівня адаптивного потенціалу, характеристик розвитку та впливу ключових ризиків, а також дали змогу визначити пріоритетні напрями стратегічного розвитку підприємств у контексті цифрової трансформації та відновлення економіки.

Прикладний аспект дослідження посилено авторськими пропозиціями щодо впровадження матриці диференціації адаптаційних стратегій, яка поєднує квартильну стратифікацію за рівнем адаптивності з типологією підприємств за характером розвитку, а також використання структурованого портфеля заходів реалізації стратегій за функціональними напрямками та горизонтами реагування. Запропонований інструментарій дає змогу забезпечити узгодження стратегічних рішень з ресурсними можливостями підприємств, підвищити ефективність координації адаптаційних заходів та сприяти формуванню стійкої конкурентної позиції малих та середніх ІТ-компаній України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Ознайомлення з науковим доробком здобувача за означеною науковою проблематикою дає змогу стверджувати, що наукові публікації Кузьменка О.В. повною мірою відтворюють основні наукові результати її дисертаційної роботи. Ключові теоретико-прикладні положення, що виносяться на захист і містять елементи наукової новизни, висвітлені у наукових публікаціях автора – п'яти статтях у наукових фахових виданнях України та одній статті у зарубіжному науковому виданні, а також п'яти публікаціях за матеріалами міжнародних

науково-практичних конференцій, що є свідченням апробації результатів наукового дослідження.

Значення наукового дослідження для вітчизняної науки і практики, впровадження результатів дослідження і напрями їх використання

Теоретичні положення та розроблений автором методичний і науково-прикладний інструментарій розширюють можливості дослідження проблематики формування адаптаційних стратегій підприємств в умовах невизначеності та сприяють розвитку контингентного і кластерного підходів до стратегічного управління малими та середніми ІТ-компаніями.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні теоретичних розробок до рівня конкретних методичних рекомендацій і управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування ІТ-підприємств, вибір адекватних форм адаптаційної поведінки, оптимізацію стратегічних процесів та посилення конкурентних позицій на зовнішніх ринках.

Теоретичні і методичні результати проведених досліджень можуть бути використані в навчальному процесі, зокрема при розробленні навчальних програм, курсів лекцій та матеріалів до практичних і семінарських занять дисциплін «Стратегічне управління» та суміжних курсів, що є складовими підготовки сучасних фахівців. У межах зазначених дисциплін може бути використано результати дослідження щодо кластерного аналізу, інструментів стратегічної аналітики та підходів до управління адаптаційними стратегіями підприємств в умовах невизначеності.

Практичне значення дисертаційної роботи підтверджується впровадженням її результатів у діяльність підприємств та профільних організацій, що засвідчують офіційні довідки. Зокрема, результати дослідження використано у діяльності ТОВ «ВЕБІЛАБ», де впроваджено підходи до ідентифікації ключових стратегічних ризиків, стратегічні заходи реалізації адаптаційної стратегії, а також методику оцінки ефективності її впровадження; а також у діяльності Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, де використано аналітичні підходи до оцінки конкурентного й інституційного середовища функціонування малих та середніх ІТ-компаній.

Отримані результати мають прикладний характер, відзначаються високим рівнем обґрунтованості та можуть бути використані для підвищення ефективності управління підприємствами ІТ-сектору, розроблення державної політики цифровізації, а також удосконалення освітніх програм підготовки фахівців у сфері економіки та управління бізнесом.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Логіку побудови дисертаційної роботи визначили її мета та послідовність поставлених наукових завдань, які знайшли вирішення у процесі проведеного наукового дослідження та належним чином відображені у роботі, узагальнені у

висновках до кожного з трьох розділів та в загальних висновках, які містять аргументацію отриманих результатів.

Дисертація Кузьменка О.В. на тему «Формування адаптаційної стратегії малих та середніх ІТ компаній в умовах сучасних викликів» за оформленням відповідає чинним вимогам до такого типу наукових робіт.

Дискусійні положення щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи викладені в дисертації теоретико-концептуальні, методичні та науково-прикладні положення, обґрунтованість висновків і пропозицій, необхідно відмітити дискусійний характер окремих аспектів роботи, зокрема:

1. У роботі автором обґрунтовано контингентний підхід як концептуальну методологічну основу формування адаптаційних стратегій та розроблено інтегровану модель їх формування. Водночас, потребує додаткового уточнення аспект взаємозв'язку між виокремленими типами адаптаційних стратегій (стабільний, експансивний, адаптивний профілі) і конкретними рівнем організаційної зрілості підприємства та етапом його життєвого циклу, це дозволило б підвищити прикладну скерованість запропонованих стратегічних рекомендацій.

2. У роботі значну увагу приділено кількісній діагностиці адаптивного потенціалу ІТ-компаній на основі фінансово-економічних показників та побудові інтегрального індексу. Разом з тим, дискусійним залишається аспект повноти сформованої системи індикаторів з огляду на специфіку ІТ-бізнесу, де значна частина вартості зосереджена у нематеріальних активах, а саме у інтелектуальному капіталі, що не завжди адекватно відображається у фінансовій звітності малих та середніх підприємств. Розширення індикаторної множини у частині показників інтелектуального капіталу (для прикладу: ROM, комплекс інструментів Critical Business Models (Skandia Navigator) чи аналогічні) могло б підвищити точність і релевантність запропонованого у роботі організаційно-методичного підходу.

Означені дискусійні положення дисертаційної роботи не знижують наукову і практичну цінність її результатів, не впливають на загальне позитивне враження і позитивну оцінку роботи, їх варто розглядати як складові майбутніх наукових досліджень автора.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Проведений аналіз дисертаційної роботи Кузьменка Олександра Вячеславовича на тему: «Формування адаптаційної стратегії малих та середніх ІТ компаній в умовах сучасних викликів», ознайомлення з науковими працями здобувача дають змогу стверджувати, що дисертація є самостійною, завершеною науковою працею, яка характеризується актуальністю, достатнім рівнем обґрунтованості, достовірністю основних положень, висновків і рекомендацій, науковою новизною отриманих результатів та повнотою їх оприлюднення в наукових публікаціях.

За своєю структурою, змістом, обсягом, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів, які характеризуються науковою новизною, дисертація «Формування адаптаційної стратегії малих та середніх ІТ компаній в умовах сучасних викликів» відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (із змінами) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (із змінами), а її автор Кузьменко Олександр Вячеславович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 – Економіка.

Рецензент,

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка



Василь ПРИЙМАК



ВІДПИС *Приймака В.*
ЗАСВІДЧУЮ
ПРОРЕКТОР З НАУКОВОЇ РОБОТИ
Оксана Жилінська
ОКСАНА ЖИЛІНЬКА